

v delu Štajerske, pa v Dalmaciji. . . . Ob koncu naj ponovno zapišemo željo, da bi ob takem številu Slovencev po svetu dobili tudi dela, ki bi prinesla poročila o tem, kaj so tuji časopisi pisali o nas. Upajmo, da aktualno problematiko dokumentira vsaj naše zunanje ministrstvo.

Stane Granda

Andrej Studen, Pedenarca, ksel, kelnerca, žnidar. Socialnozgodovinska analiza izvora in poklicne strukture stanovalcev izbranih ljubljanskih ulic iz let 1869–1910. Ljubljana : Zgodovinski arhiv, 1993. 228 strani. (Gradivo in razprava ; 13)

V zadnjih letih se vse več mlajših slovenskih zgodovinarjev, ki jim uspe dobiti stalno zaposlitev v raziskovalnih in arhivskih ustanovah, odloča za proučevanje vsakdanjega življenja naših prednikov, torej za problematiko, kateri tradicionalno zgodovinopisje ni namenjalo večje pozornosti in jo je zato prepuščalo etnologom. Predmet njihove kritične znanstvene obravnave in presoje niso več izbranci in elite ter z njimi povezani politični, gospodarski in kulturni dogodki ter procesi, temveč se trudijo razpoznati in ovrednotiti malega, anonimnega človeka ter vse fenomene, ki so zarisavali njegov vsakdanjik v preteklosti. Zanima jih, kako so se v posameznih zgodovinskih obdobjih prebivalci določenih delov slovenskega prostora prehranjevali, oblačili, stanovali, ženili in zabavali.

Magister Andrej Studen je eden vodilnih predstavnikov tega novega, prodornega in ambicioznega zgodovinskega vala, ki se ob pomoči nekaterih profesorjev na ljubljanski Filozofski fakulteti povezuje z nosilci sorodnih tujih zgodovinskih šol ter oplaja z novimi spoznanji. Že kot študent je začel Studen raziskovati stanovanjsko ali bivanjsko kulturo Ljubljane v bližnji preteklosti, pri tem je bil zelo uspešen, saj je za svojo diplomsko nalogo prejel študentsko Prešernovo nagrado. Na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, kamor mu je kmalu po diplomi uspelo priti zaradi odličnih priporočil, pa tudi zahvaljujoč odločni in daljnoročni kadrovski politiki direktorice inštituta, je postal nosilec raziskovalnega projekta »Stanovanjska kultura in stanovalci izbranih ljubljanskih ulic v letih 1869–1910«. Prve zaokrožene rezultate svoje raziskave je predstavil maja 1991 v magistrski nalogi. Posrečilo se mu je, največ zaradi lastne prizadevnosti ter ob uvidevnosti in pomoči ravnatelja Zgodovinskega arhiva v Ljubljani, da je nekoliko predelano magistrsko nalogo konec leta 1993 objavil v knjižni obliki.

V pričujoči zgodovinski študiji se je Studen omejil na raziskavo dveh zelo pomembnih notranjih dejavnikov stanovanjske kulture oziroma bivanja in sicer izvora in poklicne strukture stanovalcev izbranih ljubljanskih ulic v letih 1869 do 1910, torej v času pospešene industrializacije in urbanizacije mesta po dograditvi južne železnice Dunaj–Trst (1857) in po uvedbi obrtne svobode (1860). Avtor je svoja raziskovalna prizadevanja upravičeno osredotočil samo na omenjena dejavnika, saj sta to kategoriji, ki ob natančnem opazovanju in analizi stanovalcev posameznih mestnih četrti razkrivata skrivnostne podobe stanovalcev ter omogočata spoznavanje vseh značilnosti in posebnosti njihovega življenjskega okolja. Tudi pri izboru posameznih vzorčnih mestnih predelov avtorju ni mogloče ugovarjati, saj je izbral pet reprezentativnih ulic, ki se med seboj razlikujejo tako po kakovosti različnih stanovanjskih prostorov kot tudi po socialni sestavi stanovalcev. To so bile Franca Jožefa cesta (današnja Cankarjeva) z velikimi in razkošnimi stanovanji najpremožnejših slojev, Gosposka ulica s palačami plemiških rodbin, Stari trg s prodajalnami in delavnicami trgovcev in obrtnikov ter svetega Petra cesta (današnja Trubarjeva) in Poljanska cesta, kjer so v majhnih in skromnih stanovanjih prebivali najnižji sloji takratnega ljubljanskega prebivalstva.

Opredeljevanje za določene dejavnike stanovanjske kulture ter izbiranje različnih mestnih četrti sta bila le dva – resda glavna – v vrsti metodoloških problemov, s katerimi se je moral Studen spopasti še predno se je lotil obdelave zbranega gradiva. Tako je na primer moral pri analizi izvora in poklicne strukture stanovalcev razvrstiti v več kategorij (imetniki stanovanjske pravice, podnajemniki, hišni posli) in celo podskupin, če je hotel podatke med seboj primerjati. Iz istega razloga je moral pri obdelavi statističnega pramateriala poenotiti poklicne sheme. Nadalje je moral zaradi preglednosti poenostaviti in združiti veliko število obrtnih dejavnosti in poklicev ter še postaviti merila, s pomočjo katerih je v nejasnih primerih ugotavljal, ali je določeni stanovalec zaposlen v industriji ali obrti, ter se odločal, iz katerega sodnega okraja je izviral (če so na primer kraji kot Moravče bili v več sodnih okrajih). Narava dela je od raziskovalca zahtevala, da je poleg metodoloških moral premagati še druge ovire. Na tem mestu je treba opozoriti tako na težave z ugotavljanjem lokacije hiš posameznih uličnih preimenovanj in preštevilčenj, izvedenih v drugi polovici 19. stoletja pa do konca avstroogrške monarhije, kot tudi na težave, ki so jih povzročale naznanilnice, ker so bile pisane v različnih jezikih ter pisavah (zlasti v gotici).

Navedenih metodoloških problemov in drugih zagat Studenu ni bilo težko premostiti, saj je izreden poznavalec domače in tuje literature o obravnavani tematiki, poleg tega pa si je v enoletnem historičnem seminarju pri prof. dr. Hansu Jürgenu Teutebergu v Münstru pridobil dragocene izkušnje. Zaradi velikega teoretičnega znanja je Studen znal do kraja izkoristiti bogato arhivsko gradivo, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana. V tej ugledni arhivski ustanovi se je namreč ohranilo originalno statistično gradivo o popisih prebivalstva Ljubljane (v letih 1869, 1880, 1890, 1900 in 1910), kar predstavlja edinstven tovrstni vir v srednjeevropskem prostoru, saj so za druga mesta ohranjeni le statistični podatki, ki so zbrani, obdelani in objavljeni v uradnih publikacijah. Omenjeni vir pa ni dragocen pripomoček pri spoznavanju stanovanjske kulture ljubljancov v preteklosti samo zaradi različnih ohranjenih statističnih podatkov, temveč tudi zato, ker v naznanilnicah in ovojnih polah lahko odkrijemo biografske notice, kratke izseke iz življenjepisov posameznikov ter še kopico drugih osebnih podatkov o nekdanjih stanovalcih mesta Ljubljane, ki jih ni mogoče najti v ohranjenih biografijah, spominih in literaturi.

Rezultati, do katerih se je Studen dokopal po skrbni razčlembi arhivskega gradiva ter jih nato prepričljivo in objektivno strnil v pričujoči monografiji, so prvi stvarni dokaz stanja, ki je bilo doslej brez podrobnih predhodnih raziskav le domneva. Če moramo na tem mestu opozoriti na zanimive izsledke, s katerimi je Studen obogatil slovensko historiografijo, potem je treba iz prvega dela knjige izpostaviti tri ugotovitve. Prva govori o tem, da so se v deželno stolno mesto Ljubljana, ki vse do prve svetovne vojne ni bila pomembnejši poslovno – prometni in gospodarski center in malo zanimiva za habsburški poslovni svet, priseljevali predvsem priseljenci iz Kranjske, dotok iz preostalega slovenskega etničnega ozemlja, t.j. iz slovenske Štajerske, Primorske in Koroške je bil skromen. Po drugi ugotovitvi so se prebivalci, ki so izvirali iz različnih sodnih okrajev Kranjske, najbolj intenzivno naseljevali v ljubljanska predmestja, po tretji ugotovitvi pa so bile ženske v popisovalnih letih mnogo manj mobilne kot moški.

Tudi iz drugega dela obravnavane monografije velja izpostaviti tri zaključke, do katerih je avtor prišel po sistematični obdelavi ohranjenega statističnega materiala. Prvi zaključek je, da je bilo najmanj zaposlenih (pa tudi najmanj zaposlenih žensk in največ vzdrževanih članov) v ulici z najdražjimi stanovanji, to je na cesti Franca Jožefa, kjer so se odstotki zaposlenih v obravnavanem obdobju gibali med 30% in 40%. Največ zaposlenih je bilo v revnejših predelih, na spodnji Poljanski cesti, kjer je delež zaposlenih stanovalcev ves čas predstavljal okoli polovico vseh stanovalcev, ter na cesti svetega Petra, kjer je bilo v začetku 20. stoletja zaposlenih več kot polovica vseh stanovalcev (57,3%). Po drugem zaključku so v industriji in obrti glavni delež zaposlenih predstavljali podnajemniki, pri čemer je izstopala spodnja Poljanska cesta, kjer so predstavljali med 58% in 68% vseh zaposlenih v obeh panogah. Po tretjem pa je po katastrofalnem potresu 1895. leta v Ljubljani prišlo do živahnega porasta trgovske in prometne dejavnosti na eni ter do upadanja obrtne in industrijske dejavnosti na drugi strani. Ti in še drugi neomenjeni rezultati bodo stalen vir za zgodovinarje in etnološke, ki se ukvarjajo z zgodovino Ljubljane, zanimivi pa bodo tudi za jezikoslovce, saj so obravnavani tako nemški kot slovenski izrazi za posamezne poklice, med katerimi jih danes ni več mnogo.

Magistru Andreju Studenu je uspelo množico problematiziranih podatkov in ocen združiti v strokovno neoporečno in vsebinsko smiselno ter hkrati berljivo celoto, zato se njegov knjižni prvenec uvršča med resne historične publikacije. Ob primerni reklami bo ta knjiga, poleg ožjih poznavalcev problematike, zagotovo pritegnila k branju tudi povprečno razgledanega bralca.

Jože Prinčič

Radičev sabor 1927–1928. Zapisnici oblasne skupštine Zagrebačke oblasti. Priredila dr. Mira Kolar-Dimitrijević. Zagreb : Školska knjiga ; Arhiv Hrvatske, 1993. XVI + 384 strani.

Objave virov za obdobje med vojnama so v zadnjem času prava redkost, znanstveno- kritična izdaja zapisnikov sej oblasne skupščine zagrebske oblasti 1927–1928 v prireditvi prof. dr. Mire Kolar-Dimitrijević pa zasluži še posebno pozornost zato, ker osvetljuje praktična prizadevanja za uveljavitev samouprave v pogojih vidovdanske ustave, ki ji doslej zgodovinopisje na Hrvaškem še ni posvetilo ustrezne pozornosti. Podobna ocena velja glede samouprave ljubljanske in mariborske oblasti tudi za slovensko zgodovinopisje. Delo o Radičevem saboru je pomembno kot osvetlitev družbenopolitičnih, socialnoekonomskih in kulturnoprosvetnih razmer ter oblik delovanja samouprave neposredno prek virov, zlasti za območje zagrebske oblasti, glede na njeno vlogo matice pa tudi za celotno Hrvaško. Širše je dragoceno zlasti zato, ker omogoča primerjavo stopnje razvoja samouprav tudi v drugih najvišjih upravnih in samoupravnih enotah dvasetih letih – oblasteh (skupaj jih je bilo 33). Pri tem je posebej zanimivo vzporejanje z značilnostmi delovanja in dosežki samouprav ljubljanske in mariborske oblasti v jugoslovanskem delu Slovenije. Delovanje samouprave zagrebske oblasti je bilo najtesneje povezano s tedanjo vodilno osebnostjo hrvaškega političnega življenja, Stjepanom Radičem, ki je kot predsednik oblastnega odbora programsko in akcijsko usmerjal in vodil njeno delo, oblastno skupščino pa je pogosto nazival kar sabor. Zagreška oblastna skupščina in odbor sta po Radičevi tragični smrti zvesto sledila poti, ki jo je on utrl na področju samouprave, zato je knjiga dobila naslov Radičev sabor. Dr. Franjo Tuđman, ki je napisal uvodno besedo kot zgodovinar, je poudaril: »Realna Radičeva politika je prišla do polnega izraza prav v delu Oblastne skupščine Zagrebske oblasti«, preko katere je povezoval tudi druge oblasti na Hrvaškem pri uresničevanju skupnih ciljev »za blagor hrvaškega naroda« (str. IX).

Doslej zapisniki sej oblasne skupščine zagrebske oblasti javnosti niso bili znani. Mira Kolar-Dimitrijević je večino zapisnikov sej oblastne skupščine in oblastnega odbora odkrila v posebni zbirki v Arhivu Inštituta za sodobno zgodovino. Gre za edine ohranjene kopije, ki so bile vzete iz fonda zagrebskega velikega župana, medtem ko je izvirno gradivo izginilo. Nekaj manjkajočih kopij je dopolnila z objavami zapisnikov v uradnem listu Narodnih novinah in Radičevem listu Narodnem valu. Tako je uspela zbrati zapisnike vseh 38 sej v okviru treh rednih zasedanj od 23. februarja 1927 do 10. decembra 1928. Že ta količinski podatek in dejstvo, da se je oblastni odbor sestajal enkrat do dvakrat tedensko, kažeta veliko intenzivnost delovanja samoupravnih teles. Ob tem naj omenimo, da je bilo delovanje zagrebske oblastne skupščine prekinjeno že pred uvedbo kraljeve diktature 6. januarja 1929. Potem ko so na začetku seje 10. decembra poslanci obsodili kot protizakonito postavitev novega v.d. zagrebskega velikega župana artilerijskega polkovnika Vojina Maksimovića, ki ni izpolnjeval strokovnih pogojev za to visoko upravno mesto, je takoj odgovoril z dekretom o predčasnem zaključku III. zasedanja oblastne skupščine.

Mira Kolar-Dimitrijević je objavila zapisnike brez kakršnihkoli jezikovnih ali drugih posegov, le s popravki očitnih tipkarskih napak. V predgovoru je pojasnila zlasti značilnosti in pomen samouprave zagrebske oblasti, posebej vlogo S. Radića ter splošne družbenopolitične razmere, v katerih je delovala.